

MASARYKOVA UNIVERZITA

STŘEDISKO PRO POMOC STUDENTŮM SE SPECIFICKÝMI NÁROKY

Úvod do studia znakových jazyků

Podzimní semestr 2013

Brno, 14. listopadu 2013

MASARYKOVA UNIVERZITA

STŘEDISKO PRO POMOC STUDENTŮM SE SPECIFICKÝMI NÁROKY

Typy sloves v českém znakovém jazyce, modální slovesa

Brno, 14. listopadu 2013

TYPY SLOVES V ČESKÉM ZNAKOVÉM JAZYCE

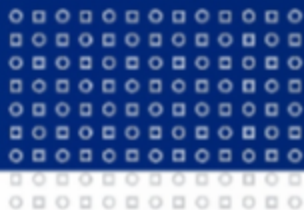
- Pro český znakový jazyk existují tři typy sloves. Uvedené typy sloves lze najít i v ostatních znakových jazycích:

1. PROSTÁ SLOVESA

2. SHODOVÁ SLOVESA

3. PROSTOROVÁ SLOVESA

1. PROSTÁ SLOVESA

- Svým tvarem nejsou schopna vyjádřit kategorii osoby a čísla. Pro jejich vyjádření je nutné užít lexikálních prostředků: jmen (osob, věcí, čísla apod.) či zájmen.
- Znakují se většinou na těle.
- Příklady: **ROZUMĚT, MLUVIT, CHTÍT, SPÁT**

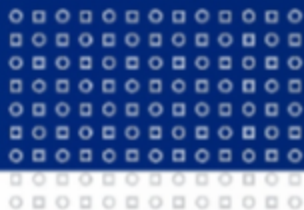

1. PROSTÁ SLOVESA

Slovesa mohou vyjádřit různé **aspekty** děje změnou parametru pohybu znaku z hlediska jeho intenzity/opakování, případně ještě přidáním nemanuálních složek („otrávenost“, náročnost...).

Příklady sloves se změnou aspektu děje:

1. **PRACOVAT** Překlad: *Pracovat*.
2. **HL: kroucení OK: [T]**
PRACOVAT^{POMALÝ-POHYB} Překlad: *Pracovat pomalu, nedbale*.
3. **OK: [M]**
PRACOVAT^{POMALÝ-POHYB} Překlad: *Pracovat s námahou*.
4. **PRACOVAT**^{RYCHLÝ-POHYB} + + + Překlad: *Pracovat rychle*.

1. PROSTÁ SLOVESA

Prostá slovesa mohou také podávat různé informace o svém **objektu**. V “jednom okamžiku”, simultánně, tak vyjadřují **změnou tvaru ruky** takové informace, které je v češtině třeba vyjádřit samostatnými slovy kladenými “za sebou”.

Například sloveso **HODIT** nabývá různých podob pro hod kamenem, oštěpem, zrnkem hrášku, atd.

HODIT-KÁMEN, HODIT-OŠTĚP, HODIT-ZRNKO_HRÁŠKU

Jiným příkladem může být sloveso **JÍST**, které je možné modifikovat mnoha způsoby:

JÍST KULATÝ-PŘEDMĚT	<i>Jíst jablko/broskev/cibuli...</i>
JÍST MENŠÍ-PLOCHÝ-PŘEDMĚT	<i>Jíst-chleba/chlebíček...</i>
JÍST PŘEDMĚT-S-PROTÁHLÝM-PŘEDMĚTEM	<i>Jíst-rohlík/banán...</i>
JÍST VĚTŠÍ-PLOCHÝ-PŘEDMĚT	<i>Jíst-bramborovou placku/langoš...</i>

1. PROSTÁ SLOVESA

Další příklady: **HOLIT-SE-ŽILETKOU X HOLIT-SE-STROJKEM**

MALOVAT-ŠTĚTKOU X MALOVAT-ŠTĚTCEM X MALOVAT-VÁLEČKEM

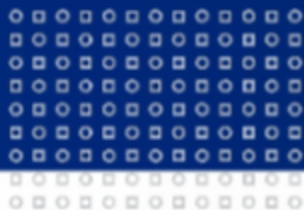

2. SHODOVÁ SLOVESA

- Jsou známa také pod dřívějším názvem *směrová slovesa*.
- Mohou vyjádřit kategorii osoby a čísla změnou artikulace znaku (zejména pomocí parametru místa provedení znaku, dále pak orientací dlaně a prstů a ve směru pohybu), často také změnou pohledu očí.
- Slovesa tak vyjadřují shodu svých argumentů (subjekt, objekt).

2. SHODOVÁ SLOVESA

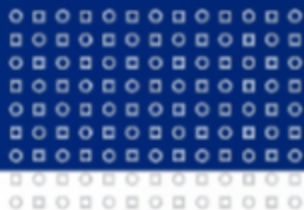
- Rozlišujeme slovesa, kde počáteční místo provedení argumentu označuje:

A) SUBJEKT: U těchto sloves je subjekt vztažen k místu začátku artikulace slovesa a jeho konečné místo pohyb indikuje k objektu.

- Například: **VRÁTIT**_{JÁ-TOBĚ}, **VRÁTIT**_{TY-MNĚ}, **DÁT**_{TY-JEMU}, **ZABÍT**_{JÁ-JEHO},
další příklady: **PLATIT**, **NAVŠTÍVIT**, **UČIT**

B) OBJEKT: Ve znakovém jazyce se vyskytují i taková shodová slovesa, jejichž počáteční místo artikulace nás informuje o objektu a konečné místo artikulace o subjektu.

- Například: **POZVAT**_{MNĚ-TY}, **POZVAT**_{TEBE-JÁ}, **VYBRAT**_{TEBE-ON}

2. SHODOVÁ SLOVESA

C) VÍCE SUBJEKTŮ: Jednu skupinu shodových sloves tvoří tzv. **RECIPROČNÍ SLOVESA**. Jedná se o slovesa, která mohou vyjádřit vzájemnou činnost subjektů. Subjekty jsou zároveň i objekty.

- Například: **DÍVAT-SE**_{VZÁJEMNĚ, JÁ-TY'}

PROHLÍŽET-SE_{VZÁJEMNĚ, JÁ-ON'}

PR: **VYMĚNIT**→poh.←

LR: ←**VYMĚNIT**poh.→

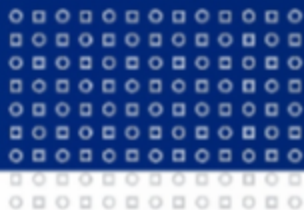

3. PROSTOROVÁ SLOVESA

- Svým tvarem nejsou schopna vyjádřit kategorii osoby a čísla. Pro jejich vyjádření je nutné užít lexikálních prostředků: jmen (osob, věcí, čísla apod.) či zájmen.

3. PROSTOROVÁ SLOVESA

- Zde můžeme vydělit tři podskupiny sloves:

A) První skupina sloves - řadí se sem slovesa vyjadřující **pohyb** v prostoru, např. LETĚT, BĚŽET, JET, STĚHOVAT SE, VRÁTIT SE - jejich proměny v kontextu využívají vizuálně-motorické povahy znakového jazyka a jeho schopnosti vizualizovat prostorové vztahy.

Různou podobu budou mít slovesa:

LETĚT $\uparrow \rightarrow$ $_{POH} \downarrow \downarrow$ Překlad: *Přistát/Přiletět letadlem.*

PRAHA $\square \uparrow$ **LETĚT** $\uparrow$ $_{POH} \square \uparrow \downarrow$ Překlad: *Přiletět letadlem do Prahy.
/Přistát v Praze. (Pozn. Mluvčí se nenachází v Praze.)*

LETĚT $_{POH} \square \uparrow$ Překlad: *Odletět letadlem.*

3. PROSTOROVÁ SLOVESA

Jiný příklad:

1. STĚHOVAT_SE[↑]_{POH}[↓]

Překlad: *Přestěhovat se z jednoho patra na druhé (vyšší).*

2. STĚHOVAT_SE_{POH}[↑]

Překlad: *Přestěhovat se z jednoho patra na druhé (nižší).*

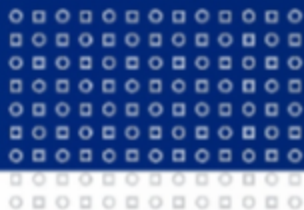
(pohyb směřuje z jednoho místa na druhé místo objektu)

3. STĚHOVAT_SE[↑]_{POH}[↓]

Překlad: *Přestěhovat se ke mně.*

(pohyb směřuje od adresáta nebo třetí osoby k pozici mluvčího)

3. PROSTOROVÁ SLOVESA

B) Druhá skupina sloves - řadí se sem slovesa vyjadřující **určení místa** (změnou parametru - místa artikulace), kde je činnost vykonávána

Příklady:

- **OPEROVAT**_{RUKA'} **OPEROVAT**_{KRK}
- **UHODIT-SE**_{HLAVA} X **UHODIT-SE**_{LOKET}
- **KOUSNOUT**_{UCHO} X **KOUSNOUT**_{NOS} (*Kousnout do ucha, kousnout do nosu.*)

3. PROSTOROVÁ SLOVESA

- C) Třetí skupina sloves - řadí se sem slovesa vyjadřující **určení místa, pohyb objektu a s nimi vyjadřující prostředek** (klasifikátorovým tvarem ruky).

Např. prostředkem na holení může být žiletka, strojek, břitva a k němu se přidá sloveso holit, výsledkem je jiná artikulace tvaru ruky: HOLIT_SE-ŽILETKOU, HOLIT-SE-STROJKEM, HOLIT_SE-BRITVOU. Zároveň se určuje místo vykonávajících činností: HOLIT_SE-V-PODPAŽÍ, HOLIT_SI-NOHY, HOLIT-SI_TVÁŘ.

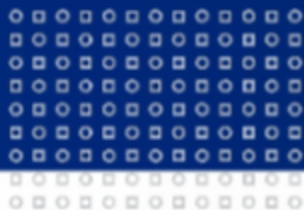

3. PROSTOROVÁ SLOVESA

- Prostorová slovesa jsou často označována za *slovesa s klasifikátory*.

MODÁLNÍ SLOVESA

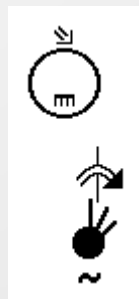
- V českém znakovém jazyce existují slovesa, která vyjadřují modalitu výpovědi: **CHTÍT, SMĚT, MUSET..**
Stupeň modality lze vyjádřit:

a) jinou formou slovesa (lexikálně)

Příklady:

1. HODNĚ-UMĚT X UMĚT X NEUMĚT X OSEL (1R)

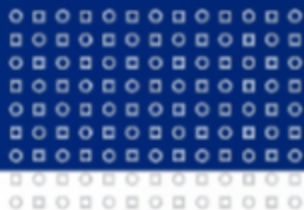
2. MSZ č. 3 (2009)

x SZ č. 3 (2003)

Překlad: *něco dokázat, být něčeho schopen* (1. význam) x *častý překlad: ...nedokázat/nemoci to udělat...*

MODÁLNÍ SLOVESA

Stupeň modality lze vyjádřit:

b) nemanuální složkou (např. pohyb hlavy, mimika)

Příklady:

OČI: výrazné

HL: kýv ++
NOS: pokrč.

HL: kýv.↑
OB: zvedn.

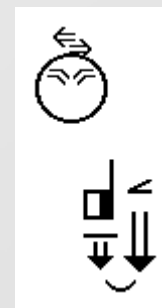
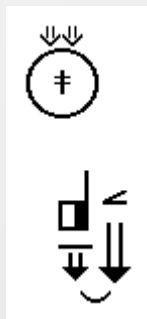
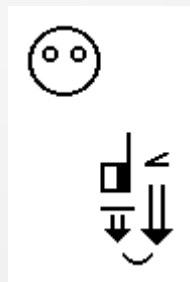
HL: otáčení
OB: pokrč.

MUSET

MUSET

MUSET

MUSET

Opravdu muset.

Muset.

*Bude to nutné?
Musí se to?*

Nemuset.

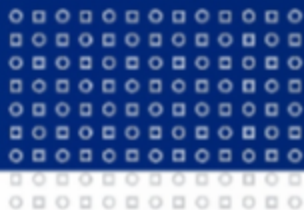
MODÁLNÍ SLOVESA

Stupeň modality lze vyjádřit:

c) zřídka také další lexikální jednotkou (u některých nemodálních sloves)

(OPRAVDU, MÁLO, MOC, ASI.....).

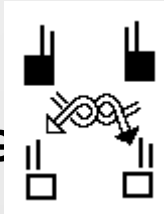

MODÁLNÍ SLOVESA

Zápor u některých modálních sloves je tvořen nepravidelně:

a) pohyb je artikulován smyčkou α – morfém záporu

Např. **MOCI** x **NEMOCI**_{NEPR.NEG}

b) změnou tvaru ruky

Např. **UMĚT** x **NEUMĚT**_{NEPR.NEG.'}

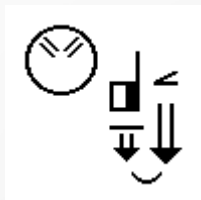
SMĚT x **NESMĚT**_{NEPR.NEG}

MODÁLNÍ SLOVESA

c) ostatní:

Např. **MUSET**

x

NEMUSET

NEPR.NEG.

(kombinace a + b)

CHTÍT

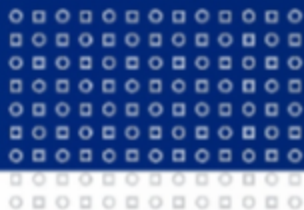

x **NECHTÍT**

NEPR.NEG.

(změna pohybu, případně i tvaru).

Seznam doporučené literatury:

HENDRYCHOVÁ, L. *Vyjádření záporu v českém znakovém jazyce*. [Bakalářská práce.] Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011.

MACUROVÁ, A., BÍMOVÁ, P. *Poznáváme český znakový jazyk II. (Slovesa a jejich typy)*. *Speciální pedagogika*. 2001, roč. 11, č. 5, s. 285-296.

MACUROVÁ, A. et al. *Multimediální cvičebnice pro kurz český znakový jazyk [elektronický zdroj]*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011.

ŠEBKOVÁ, H. *Mimika v českém znakovém jazyce*. In: KUCHAROVÁ, L. (ed.): *Jazyk v komunikaci neslyšících*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2005. s. 47-51.

Děkuji za pozornost.

Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky Masarykovy univerzity

Šumavská 15, 602 00 Brno

Tel.: 549491105

Fax: 549491120

E-mail: teiresias@muni.cz

www.teiresias.muni.cz